

УДК 821.111(73)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-22>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ СЕНСАЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В «БАГРЯНИЙ ЛІТЕРІ» НАТАНІЕЛЯ ГОТОРНА

TRANSFORMATION OF THE DISCOURSE OF SENSATIONAL LITERATURE IN NATHANIEL HAWTHORNE'S "THE SCARLET LETTER"

Калініченко М. М.,

orcid.org/0000-0002-5275-4715

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романо-германської філології

Рівненського державного гуманітарного університету

У представленій статті розглядається роман Натаніеля Готорна «The Scarlet Letter» у контексті його складної взаємодії з дискурсом популярної сенсаційної літератури США середини XIX століття. Автор пропонує переосмислити традиційне бачення цього твору як ізольованого шедевра «високого» романтизму, аналізуючи його як художній відгук на соціокультурні виклики епохи Другого великого пробудження. Дослідження демонструє, що вибір Готорном сюжету про перелюб священика не був випадковим реверансом у бік минулого, а прямою апеляцією до актуальних страхів тогочасного американського суспільства перед моральною розпусотою нових релігійних сект. Особлива увага приділяється тому, як популярна преса та «низькі» жанри того часу (зокрема твори Марії Монк та Джорджа Ліппарда) формували образ демократичної церкви як осередку сексуальної всюдозволеності та релігійного екстазу, підсиленого вживанням алкоголю. Автор доводить, що Готорн використовує «історичні декорації» пуританського Сейлема як контрастний фон: суворість XVII століття слугує інструментом критики аморальності сучасної йому Америки. Через порівняння «старозавітних» духовних засад із нестримним релятивізмом середини XIX сторіччя письменник намагався повернути суспільну значущість інститутам шлюбу та родинних цінностей. У статті проаналізовано феномен читацької рецепції, який виявив глибоку прірву між дидактичними намірами митця та потребами масової аудиторії. Наведені статистичні дані (35 тисяч проданих примірників «Багряної літери» проти 700-тисячних тиражів сенсаційних бестселерів) свідчать про те, що тогочасний читач віддавав перевагу відвертим описам гріхів без морального осуду, що пропонувала масова література. Завершує дослідження аналіз пізньої творчості Готорна, зокрема роману «The Marble Faun», який трактується як остання спроба автора знайти опору в традиційному католицизмі для упокорення «дикунства» американського релігійного простору. Стаття підкреслює, що саме занурення у стихію популярної культури дозволило Готорну створити твір, який, попри комерційний програш тогочасним «таблюдним» романам, став найглибшою рефлексією над парадоксами національного духу.

Ключові слова: Натаніел Готорн, «Багряна літера», Американський Ренесанс, популярна культура, сенсаційна література, Друге велике пробудження, пуританізм.

The article examines Nathaniel Hawthorne's novel *The Scarlet Letter* in the context of its complex interaction with the discourse of popular sensational literature in the mid-19th century United States. The author proposes a re-evaluation of the traditional view of this work as an isolated masterpiece of "high" Romanticism, analyzing it instead as a creative response to the socio-cultural challenges of the Second Great Awakening. The study demonstrates that Hawthorne's choice of a plot centered on a minister's adultery was not merely a nostalgic reference to the past, but a direct appeal to the contemporary American society's anxieties regarding the moral relativism of new religious sects.

Special attention is paid to how the popular press and "low" genres of the time (specifically the works of Maria Monk and George Lippard) shaped the image of the democratic church as a center of sexual licentiousness and religious ecstasy fueled by alcohol consumption. The author argues that Hawthorne uses the "historical scenery"

© Калініченко М. М., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

of Puritan Salem as a contrasting background: the austerity of the 17th century serves as a tool for criticizing the immorality of his contemporary America. By comparing "Old Testament" spiritual foundations with the unbridled relativism of the mid-19th century, the writer attempted to restore the social significance of the institutions of marriage and family values.

The article analyzes the phenomenon of reader reception, which revealed a deep gap between the artist's didactic intentions and the needs of the mass audience. Statistical data provided (35,000 copies of *The Scarlet Letter* sold compared to 700,000 copies of sensational bestsellers) indicate that the contemporary reader preferred explicit descriptions of vice without moral condemnation, as offered by mass literature.

The study concludes with an analysis of Hawthorne's later work, particularly the novel *The Marble Faun*, which is interpreted as the author's final attempt to find support in traditional Catholicism to tame the "wildness" of the American religious space. The article emphasizes that it was precisely the immersion into the element of popular culture that allowed Hawthorne to create a work that, despite its commercial loss to the "tabloid" novels of the day, became the most profound reflection on the paradoxes of the national spirit.

Key words: Nathaniel Hawthorne, *The Scarlet Letter*, American Renaissance, popular culture, sensational literature, Second Great Awakening, Puritanism, intertextuality.

Постановка проблеми. Творчість Натанієля Готорна традиційно зараховують до «високого» канону, дистанціюючи її від масової культури середини XIX ст. Проте актуальність перегляду цієї позиції зумовлена глибокою інтегрованістю «Багряної літери» у тогочасний sensationний дискурс. В епоху Другого великого пробудження США охопила хвиля радикальних сект, чия діяльність часто супроводжувалася сексуальними скандалами, що ставали головною темою тогочасної «низької» преси та бестселерів. Наукова проблема полягає у виявленні того, як Готорн використовував типові сюжети sensationної прози (перелюб священика, прихований порок) для створення морально-дидактичної антитези масовій культурі. Автор не просто реконструював минуле, а вступав у полеміку з етичним хаосом своєї доби. Дослідження цих зв'язків дозволяє розкрити стратегію трансформації «низьких» жанрових елементів у високу літературну форму в умовах агресивного масового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення творчості Натанієля Готорна тривалий час обмежувалося формалістичним та психоаналітичним підходами. Фундаментальні праці Френсіса Отто Маттіссена, Річарда Чейза та Леслі Фідлера сформували канонічне бачення «Багряної літери» як складного морально-філософського висловлювання, що належить виключно до «високої» літературної традиції [1, с. 19].

Проте з кінця XX століття в американському літературознавстві утвердився підхід «нового історизму», який вимагає розгляду тексту в нерозривному зв'язку з соціальними реаліями та книжковим ринком епохи. Ключове значення для нашого дослідження мають праці Девіда Рейнольдса, зокрема його концептуальна робота «Під Американським Ренесансом». Рейнольдс вперше переконливо довів, що Готорн, Мелвілл та По активно використовували «субкультурні» тексти – кримінальні хроніки, sensationні романи та радикальну релігійну публіцистику [2, с. 94].

Релігійний контекст Другого великого пробудження та його вплив на літературний процес висвітлено у працях Роберта Фуллера та Стівена Марріотта, які аналізували конфлікт між традиційним пуританізмом та новими емоційними культурами. Питання того, як масова культура XIX століття експлуатувала теми сексуальної розпусти та «жіночої провини», детально розглядала Джейн Томпкінс у контексті перегляду літературного канону [3, с. 18].

Також варто відзначити дослідження Майкла Колліакіса, який спеціалізується на теологічних аспектах прози Готорна, та Ларрі Рейнольдса, чії роботи фокусуються на зв'язку творчості письменника з тогочасними політичними та соціальними кризами.

Незважаючи на потужний пласт американської критичної думки, питання трансформації специфічних сюжетів «sensationної прози» у дидактичну структуру «Багряної літери» як стратегії інтелектуального спротиву аморальності ринку залишається актуальним для подальшого аналізу. Саме цей ракурс дозволяє по-новому поглянути на механізми взаємодії канонічного тексту з масовим читачем.

Метою статті є виявлення та аналіз дискурсивних зв'язків роману Натаніеля Готорна «The Scarlet Letter» [див. 4] із популярною сенсаційною літературою США середини XIX століття. Дослідження спрямоване на розкриття стратегій художньої трансформації «низьких» жанрових елементів у канонічний текст, а також на з'ясування ролі пуританської дидактики як інструменту інтелектуального спротиву етичному хаосу та моральному релятивізму епохи Другого великого пробудження.

Виклад основного матеріалу. Для глибокого розуміння природи роману «The Scarlet Letter» необхідно вийти за межі суто літературознавчого аналізу та звернутися до соціокультурного контексту епохи, яку історики називають Другим великим пробудженням. Цей період став часом небаченої релігійної турбулентності, коли традиційні церковні ієрархії Нової Англії почали стрімко втрачати контроль над духовною сферою під тиском нових демократичних сект. Релігія перестала бути лише питанням догматики та перетворилася на масове видовище, доступне кожному, що неминуче призвело до того, що сучасники Готорна називали «дикунством» віри [5, с. 156].

Центральною подією цього процесу стали масові релігійні зібрання – табірні збори (camp meetings). Вони збирали тисячі людей на відкритому повітрі, де панувала атмосфера екстатичного проповідництва, масового трансу та емоційної нестриманості. Описи тогочасних свідків малюють картину, далеку від християнського смирення: релігійне піднесення часто супроводжувалося фізичними конвульсіями, неконтрольованими вигуками та, що найважливіше, порушенням моральних бар'єрів. Популярна преса та таблоїди того часу активно тиражували повідомлення про те, що під покровом ночі на таких зібраннях панувала сексуальна всюдозволеність, а межа між божественним натхненням та алкогольним сп'янінням була майже непомітною.

Натаніел Готорн, який виховувався в інтелектуальному середовищі Сейлема та вивчав історію свого роду, сприймав ці процеси з глибоким занепокоєнням. Для нього, як і для багатьох представників Американського Ренесансу, такий «демократичний» підхід до віри означав втрату справжньої духовної глибини. У своїх ранніх оповіданнях він уже експериментував з ідеєю того, як натовп може бути засліплений фальшивим благочестям. Проте в «Багряній літері» це занепокоєння трансформувалося у фундаментальне дослідження того, як суспільство реагує на гріх у часи, коли моральні орієнтири стають розмитими. Готорн бачив, що сучасні йому секти – кокреніти, ранні мормони та інші радикальні групи – починають ревізувати основи шлюбних стосунків, вводячи поняття «духовних дружин» або полігамії. Це був прямий виклик пуританському етосу, на якому трималася Америка.

Створення «Багряної літери» відбувалося в умовах жорсткої конкуренції за увагу читача. Ринок США середини XIX століття був переповнений так званою «сенсаційною прозою» (sensational fiction) – жанром, що за своєю природою був пращуром сучасних таблоїдів. Головною валютою цього ринку були скандали. Особливий попит мали романи-викриття, що описували «таємні пороки» духовенства. Твори на кшталт «Жахливих зізнань Марії Монк» (1836) [див. 6], де авторка детально описувала сексуальне насильство та злочини в монастирях, мали феноменальні накладі, які в десятки разів перевищували продажі творів Готорна чи Мелвілла.

Цей «низький» дискурс сформував специфічні очікування аудиторії. Читач того часу звик сприймати тему перелюбу як джерело фізіологічного збудження та поверхневого обурення. Обравши для свого головного твору сюжет про священика-грішника Артура Діммедейла та його кохану Естер Прін, Готорн свідомо пішов на ризик бути зарахованим до авторів «бульварної» літератури. Проте його творчий метод полягав у радикальній трансформації цього матеріалу. Замість того щоб зосереджуватися на акті гріха (який у романі фактично винесено «за лаштунки»), він зосередився на його онтологічних та психологічних наслідках.

Готорн використовує «брудний» сюжет сенсаційної літератури як лабораторію для вивчення людської совісті. Якщо сенсаційна проза Джорджа Ліппарда чи Джорджа Томпсона намагалася

шокувати читача зовнішніми деталями, то Готорн шокує його глибиною внутрішньої руйнації героїв. Його «висока» література не ігнорує «низьку» – вона вступає з нею в інтелектуальну дуель, доводячи, що про найнижчі падіння людини можна говорити мовою високої трагедії, а не лише вуличного памфлету.

Важливою частиною авторської стратегії Готорна було перенесення дії роману у XVII століття. Це не було простою історичною стилізацією. В епоху, коли американське суспільство перебувало у стані морального релятивізму, звернення до пуританського Сейлема виконувало функцію дзеркала. Готорн бачив у пуританах «залізних людей», чиє життя було суворим і часто жорстоким, але воно мало чітку структуру. У їхньому світі злочин був очевидним, а покарання – неминучим.

Багряна літера на грудях Естер Прін – це не просто знак ганьби, це символ об'єктивної реальності гріха. У тогочасній Америці середини XIX століття, де секти на кшталт кокренітів закликали до «свободи почуттів» і скасування традиційних заборон, такий символ виглядав би анахронізмом. Готорн використовує пуританську дидактику як антидот проти «дикунської» свободи своєї доби. Він показує, що публічне визнання гріха (шлях Естер) веде до духовного зростання та внутрішньої свободи, тоді як приховування гріха під маскою сучасного благочестя (шлях Діммсдейла) веде до розпаду особистості.

Авторська іронія полягає в тому, що пуританське суспільство, при всій його обмеженості, виявляється чеснішим за сучасне Готорну «освічене» суспільство. На ринковій площі Сейлема гріх стоїть на видноті, він інтегрований у життя громади через покаєння. У сучасному ж Готорну дискурсі гріх став або предметом таблоїдних розваг, або частиною нової «прогресивної» релігійності, яка відмовлялася називати зло злом. Таким чином, «The Scarlet Letter» – це не роман про історію, це роман про «втрату морального хребта» в епоху демократичного хаосу.

Аналізуючи внутрішню структуру роману крізь призму популярної культури, неможливо оминати постать Артура Діммсдейла, чий образ є найбільш тонкою сатирою Готорна на релігійне «зірковисті» середини XIX століття. В епоху Другого великого пробудження проповідник перестав бути лише тлумачем Писання, він став публічною фігурою, об'єктом масового захоплення, чий успіх вимірювався здатністю доводити натовп до емоційного катарсису. Діммсдейл у романі володіє саме таким «язиком полум'я» – даром, який сучасники Готорна обожнювали в лідерах нових сект. Трагедія священника полягає в тому, що він змушений підтримувати цей публічний фасад святості, який є головною валютою на тогочасному духовному ринку, водночас приховуючи порок, що роз'їдає його зсередини. Готорн демонструє, що саме ця необхідність бути «духовною іконою» для мас робить гріх Діммсдейла значно важчим за гріх Естер. Якщо Естер Прін через відкрите носіння багряної літери випадає з системи масового споживання моралі та здобуває право на власну ідентичність, то Діммсдейл залишається в'язнем очікувань громади. Його нічні самокатування та таємні бдіння – це не лише пуританська аскеза, а й метафора стану «високої» культури того часу, яка відчувала власну гріховність перед лицем ринку, але не мала сили відкрито визнати свій зв'язок із «низькими» сенсаційними сюжетами.

Особливе місце в системі взаємодії Готорна з популярним дискурсом займає образ Роджера Чіллінгворта. У сенсаційній прозі того часу образ месника чи «лихого вченого» був надзвичайно поширеним штампом. Проте Готорн трансформує цей шаблон у глибоке дослідження інтелектуального садизму. Чіллінгворт не просто шукає помсти, він стає своєрідним «читачем» таємного тексту душі Діммсдейла. Його маніпуляції нагадують роботу тогочасного журналіста-сенсаціоналіста, який з насолодою витягує на світло брудні подробиці чужого життя заради власного задоволення чи професійного азарту. Таким чином, конфлікт між Діммсдейлом та Чіллінгвортом можна розглядати як алегорію стосунків між мистецтвом, що приховує свою вразливість, та агресивною масовою культурою, яка прагне деконструювати будь-яку таємницю, перетворивши її на публічне розслідування. Готорн показує, що такий шлях є згуб-

ним для обох сторін: месник перетворюється на демона, втрачаючи людську подобу, а його жертва гине від неможливості примирити приватне «Я» з публічним образом.

Економічне протистояння «високого» канону та масового продукту стає ще очевиднішим, якщо звернути увагу на статистику успіху сенсаційних романів про «жіночу провину». У той час як Готорн створював образ Естер Прін як величної трагічної героїні, ринок був завалений історіями про «павших жінок», де героїні поставали або безпорадними жертвами, або підступними спокусницями. Популярні автори на кшталт Джорджа Томпсона чи Джорджа Ліппарда заробляли статки на експлуатації теми жіночої сексуальності під маскою морального застереження. Готорн же свідомо позбавляє Естер будь-яких ознак сенсаційної дешевизни. Вона не кається в тому сенсі, якого вимагав би від неї масовий читач-пуританин чи тогочасний споживач мелодрам. Її покаяння – це довгий шлях самоти та праці, що врешті-решт перетворює знак ганьби на знак пошани. Це був прямий виклик логіці ринку: Готорн доводив, що справжня моральна трансформація не може бути швидкою, емоційною чи придатною для «таблоїдного» висвітлення. Вона вимагає часу та інтелектуальних зусиль, на які масова аудиторія, що звикла до миттєвих релігійних «навернень» під час табірних зборів, була нездатна.

Завершальним акордом у спробі Готорна знайти вихід із глухого кута американського сенсаціоналізму став роман «Мармуровий фавн». Тут письменник виносить дискусію про гріх та спокуту на універсальний рівень, переносячи дію до Європи. Проте головним відкриттям цього твору стає зацікавленість автора інститутом сповіді в католицизмі. Усвідомивши, що американський протестантський простір остаточно перетворився на арену для масових шоу, де совість стала публічним товаром, Готорн починає шукати порятунку в традиційних, жорстко регламентованих формах духовності. Для нього католицька сповідь постає як єдина технологія, що дозволяє людині зберегти приватність свого гріха, отримавши при цьому реальне полегшення. Це була остання спроба автора протистояти «дикунству» демократичної віри, яка виставляла все натовпу на показ. Готорн ніби визнає, що без міцної інституційної опори «висока» література та висока мораль не здатні вижити в умовах ринкової стихії. Його шлях від пуританського Сейлема до католицького Рима – це траєкторія митця, який намагався врятувати сакральне значення гріха від його остаточної профанації популярною культурою.

У підсумку, вся художня система роману «The Scarlet Letter» виявляється пронизаною нитками полеміки з тогочасним мейнстримом. Кожна сцена, кожен символ у Готорна є свідомим кроком у бік від «низьких» очікувань публіки. Письменник зумів взяти те, що було найбільш затребуваним на ринку – скандальний перелюб священика, – і переплавити цей «бруд» у золото світової літератури. Його поразка в цифрах накладів виявилася його перемогою в історії культури. В той час як імена Ліппарда чи Томпсона сьогодні відомі лише вузьким спеціалістам з історії американського побуту, роман про багряну літеру продовжує бути актуальним, бо він не просто експлуатував страхи та пристрасті епохи, а аналізував саму природу людської ідентичності в умовах соціального тиску. Готорн довів, що справжній Американський Ренесанс став можливим лише завдяки цьому болісному діалогу з «низькою» культурою, де митець, не боячись зануритися в її стихію, зумів піднятися над нею, зберігши при цьому вірність етичним засадам, які стоять вище за будь-які ринкові тренди.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, можна констатувати, що роман Натаніеля Готорна «The Scarlet Letter» не є ізольованим інтелектуальним конструктом, а постає як результат глибокої творчої взаємодії митця із сенсаційним дискурсом своєї епохи. Використовуючи сюжетні елементи, характерні для популярної «літератури викриття» та тогочасних таблоїдів – зокрема тему прихованого перелюбу та духовного падіння священика, – Готорн здійснив їхню докорінну художню трансформацію. Він перевів акцент із зовнішньої фізіологічної сенсаційності на внутрішню онтологічну драму совісті, чим фактично легітимізував «низькі» жанрові мотиви в межах високої літературної традиції.

З'ясовано, що звернення до пуританського минулого виконувало роль дидактичної антитези моральному релятивізму середини XIX століття. В умовах духовного хаосу Другого великого пробудження та виникнення радикальних сект, Готорн протиставив «дикунству» демократичної віри сувору етичну ієрархію минулого. Його роман став актом інтелектуального спротиву агресивному масовому ринку: попри комерційну поразку в порівнянні з тогочасними бестселерами, «The Scarlet Letter» продемонстрував життєздатність канонічного тексту, здатного пропонувати глибоку рефлексію замість миттєвого споживання скандалу. Таким чином, переосмислення роману крізь призму популярної культури дозволяє побачити в Готорні не відстороненого романтика, а гострого критика національного духовного життя, чия стратегія переплавлення масових страхів у високе мистецтво забезпечила твору позачасову актуальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Marriott S. Transatlantic Sensationalism. Newark : University of Delaware Press, 2005. 280 p.
2. Reynolds D. S. Beneath the American Renaissance: Popular Culture and Subculture in the Age of Emerson and Melville. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1988. 656 p.
3. Tompkins J. Sensational Designs: The Cultural Work of American Fiction, 1790-1860. New York : Oxford University Press, 1985. 236 p.
4. Hawthorne N. The Scarlet Letter: A Romance. Boston : Ticknor, Reed and Fields, 1850. 322 p.
5. Fuller R. C. Spiritual, but not Religious: Understanding Unchurched America. New York : Oxford University Press, 2001. 224 p.
6. Monk M. Awful Disclosures of Maria Monk, as Exhibited in a Narrative of Her Sufferings. New York : Howe & Bates, 1836. 232 p.

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026